

ОКОНЧАТЕЛНО ПАДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ ПРЕЗ 1422 Г.
Иван Попов

При нашествието на османските турци България е разделена на две основни царства - Търновското, под управлението на Иван Шишман и Видинското, под управлението на Иван Срацимир. Освен тях в Добруджа болярите Балик, Добротица и Иванко са се отделили, в Родопите Момчил е независим. Дали формално в Добруджа и Родопите болярите са признавали царската власт е дискуссионно. Останалите държави на Балканския полуостров са значително по-малки: Източната Римска империя (Византия), Сърбия, Босна и Херцеговина. За Албания няма какво да говорим, тя се чува и споменава едва при Георг Кастриоти-Скендербег през XV-ти в. Молдовското и Влашкото воеводства са с български корени, а Румъния няма. На запад Хърватско и Словения са малки незначителни държавици. Така че основната държава на Балканския полуостров по време на османското нашествие е България. Тя е разединена и не може да се противопостави на завоевателите от югоизток. До преди години е успявала да елиминира доста сериозни заплахи от други народи, но е имала силни владетели. Отслабването на българската държава започва още при управлението на цар Иван Александър (1331-1371 г.), по-точно при разделянето между синовете от първата и втората съпруга. Що се отнася до управлението на цар Иван Александър може да видите в другата ми тема: Блогът на bagin: Положителното и отрицателното при управлението на Иван Александър (1331-1371 г.)

Търновското царство пада първо през 1393 г. окончателно, след като на няколко пъти поема васални задължения и после ги отхвърля. Видинското царство влиза в отношения с Унгария, като през 1365-1369 г. е под силното ѝ влияние. Някъде пишат, че е било завладяно от унгарците, но мисля, че Видинското царство не е губило през споменатия период напълно своята независимост.

цар Иван Александър(1331-1371)

Цар Константин II Асен е син на Цар Иван Срацимир (1356-1397), владетел на Видинското царство. Роден в началото на 70-те години на XIV в. от брака с влашката принцеса Анна Басараб. Баща му го коронясва за съвладетел още в младежките му години. Църквата го величае като "нов христоролюбив Константин", "доблестен и мъдър", предопределен за велики дела. Липсата на достатъчно извори довели до това не лишено от логика заключение на Константин Иречек. В своите книги за България той я поробва още през 1396 г. Като резултат от работата в последните десетилетия на редица учени обаче се хвърли нова светлина около проблема с края на средновековна България. След задълбочени анализи на много историци, сред които двама търновски професори – Пламен Павлов и Иван Тютюнджиев, с основание може да се твърди, че политическият живот на Видинското царство продължил до 1422 г., а за последен български цар да се посочи сина на Иван Срацимир – Константин.

В подкрепа на това твърдения има серия от извори, които показват, че България като политическо понятие съществува и след 1396 г. Най-напред на ревизия може да се подложи още твърдението, че Иван Срацимир е детрониран през 1396 г. По този повод Българската анонимна хроника от XV век ни казва следното:

„...Той (султан Баязид) залови и подчини цар Срацимир в 6906 г. (1397-1398 г.)”. Годината се потвърждава от още няколко сръбски извора, а влашкият монах Михаил Мокса добавя, че Баязид завладял само част от царството му „... пленил цар Срацимир, подчинил го и го направил данник.”

За съдбата и владетелското статукво на Константин съвременната българска историческа наука се основава на сведенията на маджарския крал Сигизмунд в писмата му до бургундския херцог Филип, турски документи за размириците през периода 1402-1422, Българската анонимна хроника и др. В много от тези документи за България и нейният цар Константин се споменава като за отделна държава със свой владетел наред с другите балкански васални кралства и княжества. В писмо на Сигизмунд Люксембургски Константин е наречен "прославеният император на България". В съответствие на тези сведения се налага да се коригират досегашните твърдения, че годината 1396 е краят на Видинското царство и окончателното падане на Българските земи под османска власт.

Вероятно Видинското царство след 1397 г. придобива васалитет с утежнен статут под властта на престолонаследника Константин II Асен. След битката при Анкара през 1402 г., където султан Баязид е пленен от императора на монголите Тамерлан (1336-1405) и загива, неговите наследници Сюлейман, Муса и Мехмед I започват междуособна борба за престола, която отслабва и разпокъсва османската държава. От това се възползва маджарският крал Сигизмунд, който организира през 1404 г. християнска коалиция за война с турците. В коалицията, наред със сръбския крал Стефан Лазаревич, трансилванския воевода Мирчо Стари, участва и видинският цар Константин. През 1406 г. обединените християнски войски разбиват османците и завладяват Силистра. В българските земи избухва въстание, известно като въстанието на царските синове Константин и Фружин (синът на цар Иван Шишман) – движение за възстановяване на българската държава. Най-широк размах въстанието придобива през 1408 г.

Констанцки събор

Връщайки се отново към Михаил Мокса, обстоятелството, че Баязид направил Срацимир данник може да се тълкува, че Видинското царство продължило да съществува и след това под някаква ограничена форма на автономия, а носител на тези задължения станал синът на плененият цар – Константин. Като допълнение добавям, че Видин се споменава като османски санджак едва през 1430 г. Константин II Асен е управлявал западно от Видин като имал държава, васална под някаква форма на Османската империя. При завоюването на европейските територии Османската империя е действала целенасочено и постепенно, като е ограничавала властта и правата на победените народи и е изисквала от тях данък и пращане на войски за завоюване на нови територии.

Константин II Асен(1396-1422 г.)

Поставянето на българския цар, наравно с другите реални балкански владетели, често се тълкуваше като опит на Константин да възстанови българската държавност. Ключов момент от този текст е твърдението, че той се е върнал в лоното на унгарския крал, което означава, че безредиците обхванали османската държава след 1402 г. дали увереност на царя да отхвърли османският васалитет и да предприеме, по подобие на баща си и чичо си Иван Шишман, проунгарска политика. Присъствието на България и български владетел в споменатото писмо, потвърждава наличие на българска държавност и през 1404 г. Може да се каже, че Константин II Асен е използвал междуцарствения период в Османската империя

Science & Technologies

след битката при Ангора, където Тимур пленява Баязид II Светкавицата и наследниците му се борят за властта.

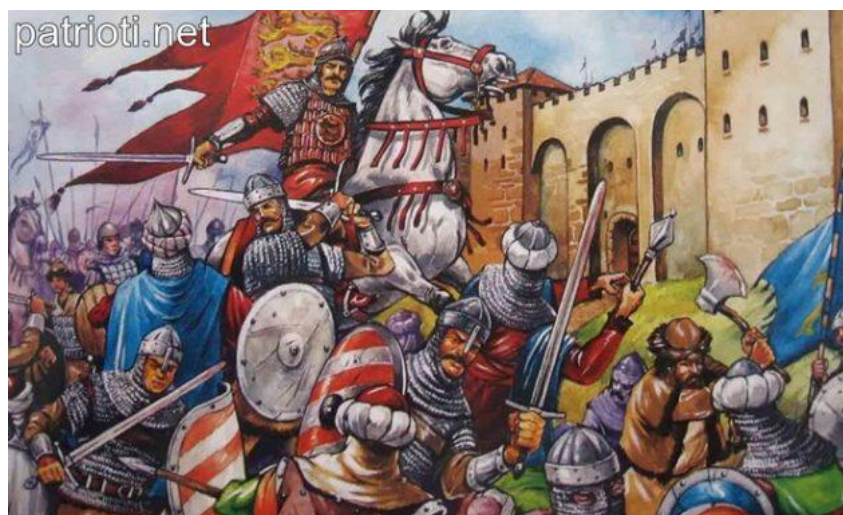
В писмо на крал Сигизмунд до неговия приятел и съюзник, бургундския херцог Филип, от 1404 г. са изброени воюващите против османците унгарски съюзници: Господин Остоя, крал на Босна (...), знатният господин Стефан, деспот и дук на Рашка (Сърбия), известният Константин, прославеният император на България, и Мирчо, воеводата на трансалпинска Влахия (...). Последните двама също се върнаха в лоното на Наше Величество, под наше подчинение, много пъти нападаха смело гръцките области и други области, които и досега се владеят от турците; спечелиха триумфална победа над враговете и слава за себе си...

Сигизмунд Люксембургски(1410-1437 г.)

Прави впечатление, че унгарският крал и бъдещ император на Свещената Римска империя поставя „император Константин“ в идентична позиция с притежаващи реална власт балкански владетели. Те са изброени в географската последователност от дясното към лявото крило на един мащабен военен фронт. Българският цар и влашкият воевода са „се върнали“ под върховенството на Унгария – следователно за Сигизмунд Видинското царство съществува както през 1404 г., така и преди това.

През следващите няколко години в османската вътрешнополитическа криза, в стремежа си да получат политически дивиденди, са въвлечени всички балкански владетели. Разказвайки за борбата между Сюлейман и Муса, Българската анонимна хроника пише за „власи, сърби и българи“ в подкрепа на Муса, като зад това прозира помощта, която получава последният от владетелите на Влахия, Сърбия и България.

Въстанието на Константин и Фружин

През 1408 г. Константин и Фружин вдигат въстание във Видинската област. Това е първата акция на организирана антиосманска съпротива в страната, опит за политическо освобождение, ръководен от аристокрацията. При това не се разчита на външна намеса, а на собствените сили на българите от този край. Въстанието е значително, защото с потушаването му се заема най-големият син на Баязид Сюлейман, принуден, по думите на Константин Костенечки, да превзема въстаналите градове с бой, т.е. един по един след упорита съпротива. В крайна сметка турците се справят с бунта, макар и безпроблемно.

След въстанието българите се намесват в продължителната борба за властта в Османската държава. Те вземат страната на Муса, срещу братята му Сюлейман и Мехмед. Муса обаче се проявява като насилник и грабител на българските земи и през 1412 г. предизвиква срещу себе си въстание в някои тракийски и македонски земи. Една година по-рано Муса успява да се справи с брат си Сюлейман. През 1413 г. обаче той търпи погром от войските на Мехмед и съюзилите се с него балкански владетели. Така Мехмед става едноличен владетел и поема здраво властта в ръцете си.

Фружин

Иван Срацимир поема васални задължения към османците поне няколко години преди 1386. Най-вероятно това е станало през 1377 г. заедно с другите видни владетели в

българските земи - цар Иван Шишман, деспот Иванко, крал Марко ("Крали Марко" във фолклора) и "господин" Константин Деянов. През посочената година "Сарадж" и "Кьостендил" (Константин Деянов) участват като османски васали в един поход на султан Мурад I в Мала Азия. През 1388 г. същите двама български владетели се готвят за османската офанзива срещу Сърбия, за разлика от Иван Шишман и Иванко, които се отклоняват от поетите задължения към султана. Пресилено е да се мисли, че Иван Срацимир винаги е оставал лоялен към османците. През 1391 г. е регистриран наказателен поход към Видин, след което в града е настанен турски гарнизон. Срацимир не подкрепя своя брат Иван Шишман нито през 1393 (падането на Търново, 17 юли с.г.), нито през 1395 г.

Карта на Балканския полуостров от края на XIV в.

Преди последните войни преди падането Търновското царство води една безсмислена война срещу Влашко, където Иван Шишман излиза победител срещу Дан I. Няма категорични доказателства кой стои и е подтикнал действията. Това вероятно се е дължало не толкова на прословутата вражда на по-големия брат към сина на "еврейката Сара", който по волята на баща им Иван Александър му е отнел търновската царска корона, а на конкретните политически обстоятелства. Нещо повече, между двамата братя е имало тенденция към помирение.

В документите за търговски връзки между Видин и Дубровник за Видинска България се говори по един и същ начин през 1329, 1331, 1387, 1398 и 1411 г.

И други данни, макар да са противоречиви и разнородни, показват, че походът на Баязид против Унгария през Видин е проведен не през 1396, а най-вероятно през есента на 1397 г. През септември-октомври 1397 г. султанът нахлува във Влахия, след което напада Унгария през Срем (дн. Сремска Митровица), т.е. откъм южния дунавски бряг. Такава военна акция се маркира от някои чужди учени, но без да я обвързват с Видин и със съдбата на цар Иван Срацимир. Коментирайки разказа за пренасянето на мощите на св. Петка в Сърбия, сръбските учени приемат, че това е станало през 1397-1398 г. Естествено е, че и пленяването на Иван Срацимир става по същото време. И така, на присъствието на "Константин, прославеният император на България" в този текст винаги се е гледало като на опит за възобновяването на държавността във Видин. Обаче авторът, който съвсем не е "случаен" съвременник (става дума за самия унгарски крал!), явно не разсъждава по такъв начин - Сигизмунд поставя Константин в идентична позиция с притежаващи напълно реална власт балкански владетели.

Смъртта на последния български владетел през 1422 г.

Константин II Асен е бил васален на владетеля Османската империя и е запазил някаква власт. Околните държави при кореспонденция с него и в хрониките се отнасят, като към български владетел. Няма голямо значение как точно го титулуват, защото владетелските титли са различни при различните народи и се превеждат по различен начин. При това те са избороени в географската последователност на "фронтони държави" от унгарска гледна точка - от запад на изток, т.е. от дясното към лявото крило на един военен фронт. Сигизмунд съобщава на своя френски съмишленик радостната вест, че българският цар и влашкият воевода са "се върнали" под неговото върховенство. Това означава, че до този момент те са признавали нечий чужд сюзеренитет. Излишно е да се доказва, че този сюзеренитет е османски. Факт е обаче, че за унгарския крал в 1404 г. (и преди това!) Видинското царство съществува, а "император Константин" не е "въстаник", а реално управляващ земите си владетел. В своя дарителска грамота за манастирите "Тисмана" и "Водица" във Влашко от 1406 г. сръбският деспот Стефан Лазаревич постановява: *"Всеки, който побегне от земите на царството ми в Унгарската (Унгарската) земя или пък в Българската земя, мой човек или мой властелин, и пребивава там три години, или две, или една, и поиска да се върне (...), нека бъде свободен да дойде..."* Логиката отново сочи, че споменатата "Българска земя" явно е държава, а не османска провинция.

"В битката при Чамурли, Софийско, на страната на султан Мехмед I против Муса се сражават войските на" *"...владетелите на Сърбия и България, и на василевса (византийският император Мануил II Палеолог)..."* (юли 1413 г.). По същия повод Константин Костенечки допълва, че султанът *"...върна българските пленници, които Муса бе прогонил, и заживя в мир с всички..."* Византийският историк Михаил Дука дава следната информация: *"Султанът приел радушно посланиците на Сърбия, Влахия, България, дука на Янина, деспота на Лакедемония, княза на Ахея. Поканил ги на трапезата си, вдигнал на здравица и ги изпратил с думите: "Кажете на вашите господари, че аз на всички давам мир и приемам мир..."* - *Византийска хроника*

проф. Пламен Павлов

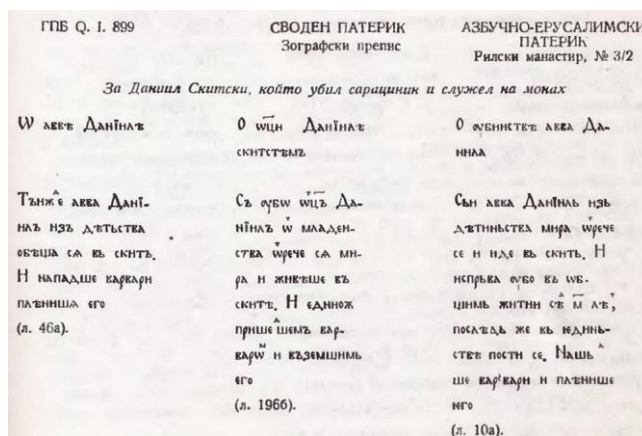
Много по-вероятно изглежда окончателната гибел на Видинското царство да бъде свързана с неуспешния бунт на претендента за османския трон Мустафа (*"Дюзме Мустафа"*) през 1421-1422 г. Метежът на Мустафа е опасен катаклизъм за стабилизиралата се до известна степен Османска държава. Най-активен поддържник на самозванеца е доскорошният никополски санджак - бей Джунеид Айдъноглу. Новият султан Мурад II (17 юни 1421-1451 г.) среща големи трудности при потушаването на този бунт, при който временно е загубен контролът над всички балкански и част от малоазийските територии. Турските войски и акънджиите на Балканите застанали на страната на Дюзме Мустафа и Джунеид. Обединените сили се прехвърлили през Галиполи в Мала Азия, а *"...по цяла Румелия не останал ни един спахия"* - пише Нешри.

Към 1420 г. за Константин II се споменава, че пребивава в Унгария и при Стефан Лазаревич без да се уточнява кога и за какъв период от време. Противно на общоразпространеното мнение, не е исторически доказано да е напуснал окончателно Видин още от 1396 г. Има съществени сведения и съвременни исторически трактовки, които сочат, че Видинското царство продължава да съществува и след 1396 г. до 1417-1422 г. като васално на султана:

1. Според решение на Големия съвет на търговската република Дубровник от 28 ноември 1398 г. се удължават с 5 години пълномощията на консулите в „страните Славония, Босна, Срем и България“ т.е. Видинска България е третирана наравно с независимите банства Славония и Срем и със също така самостоятелното кралство Босна. В противен случай няма как да има консул;
2. Според византийската хроника на Псевдо-Сфранцис, в битката при Чамурлий (дн. с. Калково, Софийско) през 1413 г. на страната на султан Мехмед I срещу Муса Челеби се сражават войските на „владетелите на Сърбия и България и на Василевса“ (под „василевс“ се има предвид византийския император Мануил II Палеолог);
3. По повод същите събития византийският историк Михаил Дука дава следната информация: „Султанът приел радушно посланиците на Сърбия, България, Влахия, дука на Янина, деспота на Лакедемония, княза на Ахая...“ т.е. уж изчезналата от картата на Европа България има „посланик“;

4. В хрониките на Констанцкия събор от 1414-1418 г. неизменно присъства гербът на „императора на България“ /три лъва върху златен щит и над тях – царска корона/. Същият герб е прерисуван от арабски пътешественик няколко десетилетия по-рано от щитовете на стражата на цар Иван Шишман.

През 1396 г., когато Видинското царство би трябвало вече окончателно да е паднало, няма данни за превръщането му в турски санджак. Такива данни се появяват за пръв път в османските документи едва през 1430 г.

Информацията от Михаил Мокса напълно се припокрива с тази от Константин Костенечки за събитията от 1413 г. Смъртта на Константин II Асен е отбелязана на няколко места: Бранковичев летопис, Константин Костенечки и Преписка 125 от сбирка в Хилендарския манастир. Известа е датата - 17 септември 1422 г. и мястото - Белград.

Литература:

1. Анонимна българска хроника.
2. Сайт "История на България".
3. Писма на Сигизмунд Люксембургски до бургундския херцог Филип.
4. "Забравеното средновековие" - проф. Пламен Павлов.
5. Изследвания на Иван Тютюнджиев.
6. Цар Константин II Асен- последният владетел на средновековна България- Пламен Павлов
7. Мехмен Нешри- османски летописец за походът на Мурат I срещу сръбския крал Лазар.
8. Документи за запазени търговски връзки между Видин и Дубровник.
9. Житие на сръбския деспот Стефан Лазаревич- Константин Костенечки.
10. Григорий Цамблак.
11. Византийска хроника на Псевдо Сфранцис.
12. Българите и османското завоевание- Пл. Павлов и Ив. Тютюнджиев.
13. Янош Хунияди (1387–1456) през погледа на византийските историци Михаил Дука, Лаоник Халкокондил и Критовул.
14. Бранковичев летопис.
15. Решения на Големия съвет на Република Дубровник.
16. Блогът и коментари от Щапаров.
17. Сръбски източници за България.
18. Влашкия монах Михаил Дука.
19. Преписка № 125 от Хилендарския манастир.
20. Документи на Османската империя за размириците през периода 1402-1422 г.